

**Het kan,
maar anders dan je denkt**

De Meent Economie

Wouter van Dieren

De Meent Economie

Het Nieuwe Normaal

Wederopbouw 3.0

Groene Groei

Niet de Blauwdruk maar de Groendruk

Postcorona Economie

Wouter van Dieren
Club van Rome

Uitgeverij Inis Vitrin, Terschelling

ISBN 9789464180008

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd opgeslagen in een geautomatiseerd bestand of openbaar gemaakt op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgever, auteur en fotograaf.

Ter nagedachtenis aan mijn leermeesters
Godfried Bomans, Sicco Mansholt, Wiero J. Beek en Bio Schmidt-Bleek

Met dank aan
Tammo Oegema, Research
Jannemieke van Dieren, Productie
Ellen Ekels – van Gendt, Tekstverwerking

Beeld omslag:
De baai van West-Terschelling, 2006
Olieverf op linnen, Wouter van Dieren
Collectie Gemeentemuseum Terschelling

Inhoud

Op zoek	9
Meuk	15
Empire	19
1972 en 2020	22
Het Toekomst Akkoord	25
Als de Bliksem	29
Elan	34
Wake Up en Dubbelspoor	38
Machine	40
Organisme	44
Herijking	47
Doelen en Plannen	49
Nog meer Plannen	54
Doen	57
New Green Deal	62
Grenzen aan de Groei en de economische Mythe	68
Onzichtbare Hand	75
Hemel en Hel	79
Evenwicht	84
Feodaal	89
Civic Society	94
Maakbaarheid	97
Bomen kappen	100
Ballon	104
Utopia en Cassandra	107
De Verre Horizon	115
Hoge Bomen	122
Voorspellen	128
Ontwerpen	132
Zelfordening	139

Anti Autoritair	153
Het Vergeten Scenario	166
Digitaliserende Toekomst	172
De Waarheid	176
Over 80 jaar	181
Winnaars en Verliezers	188
De Meent Economie	191
Epiloog 1 Wetlands en Waddenooge	199
Epiloog 2 Een duurzame economie op kleine schaal	203
Epiloog 3 Waterschappen en Windschappen	214
Slotwoorden	217
Referenties	221
Over de auteur	229

Op zoek

Iedereen zoekt nu naar de nieuwe post-virus toekomst, en die zou groen van kleur moeten zijn. Als je boeken, nota's, regeringsplannen, blauwdrukken en pamfletten van 10, 25, 50 jaar geleden opzoekt en er een nieuwe strik omheen doet dan is het duidelijk: die toekomst kennen we al heel lang. Ik schreef sinds 1970 hierover honderden artikelen, boeken, filmscripts, adviesrapporten, maakte TV-programma's, en veel ervan ligt nog in mijn dossierkasten.

Zelfs Goldman-Sachs komt nu met voorstellen. De Dutch Sustainable Growth Coalition. De Europese Commissie met de Green Deal. De Nederlandsche Bank. Ja, het verband tussen de pandemie en de Grenzen aan de Groei bestaat. Is zelfs de kern. Die hebben wij als Club van Rome in 1972 voor het eerst benoemd.

Dit boek is een combinatie van nieuw werk en de beste bewerkte stukken sinds het begin, toen ik in 1970 het concept-Club van Rome rapport *Grenzen aan de Groei* uit Boston meebracht om dat najaar 1971 hier wereldkundig te maken.

Limits to Growth is nog altijd hoogst actueel, de scenario's ervan komen nu uit, gekatalyseerd door een virale uitbraak die wij toen al hadden voorspeld.

Mijn boek *New Green Deal* verscheen in 2009, en veel ervan is nog bruikbaar. De Alexander Hegius Lezing van 1995 in Deventer bevat veel actuele 2020 analyse.

In het Club of Rome Report van 1995 *Taking Nature into Account* heb ik samen met een 40-tal collega's uit de hele wereld over de correcties op het BNP geschreven, en ook daaruit hier geput.

Dat het verhaal sinds 1970 nog steeds grotendeels hetzelfde is gebleven – is dat goed of juist slecht nieuws? Heeft niemand geluisterd? Waren onze verhalen fout? Of waren we te vroeg?

Toen ik in 2019 werd overvallen door de K-ziekte zei mijn kleinzoon Tijmen (9) 'Als jij doodgaat Opa, dan zal ik de aarde redden'.

Ik ben mijn leermeesters erg dankbaar. Dit boek is aan hen opgedragen en aan mijn kleinkinderen Tijmen, Feerle, Casper, Daniël, Emil, Tessa en Lucas.

Het is 1968. Ik heb twaalf uur gepraat met Herman Ensink in Assen, notaris, bestuurslid van de kort daarvoor opgerichte Waddenvereniging en van de Drentse actiegroep die alarm slaat over de sterfte onder de roofvogels. Oorzaak: pesticiden.

Ik bereid een serie TV-documentaires voor die we uitzenden bij de NCRV onder de titel *We stinken erin* en *Uit Zelfbehoud*.

Koffie en wijn vloeien in liters. De zon komt op als ik over de dijk bij Lelystad richting huis rijd. Het wemelt er van de vogels. Meeuwen, fazanten, eenden, ganzen, scholeksters, reigers, ze versperren de rijweg. Ik wacht en kijk urenlang. Dit is de natuur.

Op de middelbare school schreef ik de muziek voor een kleine musical, een gesprek tussen twee leerlingen en Homerus (de leraar Latijn), in een slordig laken gehuld: 'Zie de dageraad, rose gevingerd, zij werpt u haar stralende pink toe'.

De zonsopgang zag ik daarna in talloze vormen en kleuren over de hele wereld, en Aurora werd mijn icoon. Boven de Waddenzee, middenin India en Afrika, Arizona, Java, en nu weer op Terschelling, waar ook de avondzon spectaculair kan zijn.

Het explosieve moment waarop de vuurbal in zee verdwijnt, of het symfonische ogenblik van de *Morgenstimmung* van Edvard Grieg als de dageraad de horizon in het Oosten achter onze dijk rose doet oplichten.

Aurora gaat over de nieuwe dag. Straks komen de donderwolken. Steekt de wind op. Lopen we vast op een zandbank. Alle hens aan dek. De

storm kan je doorstaan, maar windkracht 10 is te veel, en zo hard blaast nu de crisis.

We tellen honderden Verklaringen en Oproepen om de post-corona wereld niet zozeer rose, doch groen in te kleuren. Soms visionair, of goed bedoeld, of vol gemeenplaatsen. Allemaal waar, maar ongemakkelijk, want hoe doe je dat dan? Ik heb het ondersteund, maar ook gekritiseerd, want er worden veel illusies gekoesterd.

'Alles duurzaam' lijkt een mooi doel, maar de invulling ervan is vaag. De mensen willen eten, wonen, ontmoeten, reizen, en dat kan best zonder al te veel moeite met minder beslag op het klimaat, op de ruimte, op het milieu en op de grondstoffen.

Je bereikt dat door wetgeving en *resetting*. Door een hoge prijs voor CO₂, die tot allerlei bijstellingen kan leiden. Maar als ik dan opmerk dat de diepere oorzaken moeten worden aangepakt, en die vind je in het Systeem, dan vallen ze over mij heen, want de marxisten hadden het ook al over het Systeem.

Zeker is dat het Systeem de barrière vormt om de grote stap te wagen. De markt bijvoorbeeld kan dat niet. De gangbare besluitvorming ook niet. Je maakt 100 miljard vrij, en je wacht op die marktpartijen, maar ze komen niet, of ze hebben geen alomvattende systeem visie, en ook dan komt er niks van terecht.

De vergissing is dat de Samenleving in zijn geheel weliswaar een Systeem is, maar dat we dat willen aansturen met afstandelijkheden van opgeknipt Beleid, Politiek, Debat en met de hoop op doorslaggevende marktpartijen. En die zijn er vaak niet. Of soms wel, maar anders dan je denkt. Bijvoorbeeld Rijkswaterstaat, die de infrastructuur van wegennet en water doen. Dit is een bedrijf. Zo hoort het. Bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, ook een bedrijf, maar gefrustreerd door modieuze eisen, over de eigen broek ophouden, verdienmodellen en zo. En dan de Openbare Ruimte. Ooit werd die aangestuurd door de nationale Ruimtelijke Ordening, want de verdeling van schaarse km² kan je alleen op die schaal regelen. Totdat ook hier de kletserij toesloeg, met verhalen over decentraliteit, markten en lokale bevoegdheden. Met als consequentie bijvoorbeeld

de uitverkoop van te veel grond door de kleine wethouder aan grote machtspartijen als Google en Microsoft. Dat gaat dus mis.

Of neem de landbouw, eeuwenlang bestuurd door de vaste verhoudingen tussen land, eisen en plichten, heren en knechten. Vervangen door het Landbouw Beleid van de grote Mansholt, en verkwanseld aan marktpartijen.

Mansholt was de president-directeur van de Europese Voedselvoorziening, de goede dictator. Je mag er best naar terugverlangen. Hij had er minder spijt van dan de mensen nu denken.

Of het Grondstoffenbeleid. Iedereen roept om klimaat, en de windturbines en de zonnepanelen zijn niet aan te slepen. Vervang fossiel door CO₂-vrij en dan zijn we duurzaam. Verniel het landschap met CO₂-vrije zonnepanelen, en dan zijn we duurzaam. Vervang de diesels in de file door de *Tesla's*, en dan zijn we duurzaam. Verban de steenkool overslag uit de Amsterdamse Havens naar elders, en dan zijn we duurzaam. En hoera, er is Waterstof!

Hernieuwbare energie is belangrijk, maar het is een hulpmiddel, niet de kern. De kern bestaat uit grondstoffen die worden omgezet in producten om te kunnen bestaan: eten, kleding, behuizing, transport, de hoofdlijn. In het hart van alles gaat het om de materialen die je met die energie maakt, niet om de energie zelf.

Zo'n 70% van de wereldsteden moet nog worden gebouwd. Het materiaal om die klus te klaren is er straks niet.

De prognose voor elektrisch vervoer gaat over 1,5 miljard Tesla-varianten, de zeldzame grondstoffen ervoor zijn op bij 300 miljoen

Er is geen Rijkswaterstaat, of Staatsbosbeheer, of N.V. Mansholt om deze grondstoffen in het grootste beleidsvak te stoppen. Eeuwenlang wisten we niet beter, want de Republiek, de Staat, het Water, het Vuur, de Ruimte, dat waren wijzelf.

Heb je dan geen marktpartijen meer? Jawel, maar anders dan je denkt en niet genoeg. Wij sturen ze dan aan, zoals we dat doen met het water. En de Volksgezondheid. En de Ruimtelijke Ordening. En de Energievoorziening. De natuur. Het Water. Wijzelf.

In dagen van Corona wordt de wereld aangestuurd door kennis en kunde. Het parlement staat buitenspel. Dat zal in de toekomst regel worden. De wereld is te complex voor kennisarme parlementariërs. Daarom moeten we afspraken maken met het Wijzelf Bedrijf, of de Markt Staat Wij Coöperaties of de Wij Markt Staat Vennootschap. Zoiets. De Meent Economie.

Ik fulmineer in dit boek tot vervelens toe tegen de vrije markt. Voor alle duidelijkheid daarom dit:

Jan Tinbergen publiceerde in 1976 het Club of Rome Report *Naar een nieuwe economische Wereldorde (Reshaping the International Order)*.. Opmerkelijk was zijn lof voor de prestaties van het bedrijfsleven. Want ziet, tot in de verste uithoeken van de wereld kun je hun producten verkrijgen. En zijn aanbeveling is om deze organisatievorm te verkiezen boven die van de gangbare politiek, die er niks van bakt.

Toen wij verhuisden van Amsterdam naar Edam leerden wij ons buurdorp Volendam kennen. Iedere Volendammer is een meervoudige ondernemer, en ze zijn allemaal succesvol. Hier floreert de vrije markt op z'n best, ook omdat ze elkaar zoveel gunnen.

De grote bedrijven leerde ik kennen toen we begonnen met onze adviespraktijk vanaf ± 1976. Al gauw waren daar Unilever, Procter&Gamble, AKZO, Philips, NAM, Shell, NS, later opgeteld, na 40 jaar, tot 100 ondernemingen en bedrijfstakken die we hebben gegidst langs de enge bergpaadjes van het milieu, de nieuwe energie, het klimaat en de grondstoffen. En toen kwam de vrije markt paradox voorbij. We deden z.g. *Store Checks*. Samen met het management een inspectie langs de schappen. In Cincinnati, St. Louis, Stockholm, Oslo, Carlisle en Newcastle, Milaan, Zürich, Berlijn, Le Havre, Parijs, waar niet.

We gaven ze een opdracht:

Welke 100 producten kun je op deze schappen vinden die door ondernemingen in volledige vrijheid worden geproduceerd?

Geen.

En hoeveel regeltjes zitten er gemiddeld in een product?

Honderd.

De voedselproductie: 100% privaat, en 100% geregeld.

De farmacie: idem

De bouw: idem
De auto: enzovoorts.

En dat is maar goed ook, want zonder die regelgeving zijn de risico's te groot en gaan we dood. Ondernemers waren ze niet echt, want ze investeerden niet zelf. Maar ik respecteerde hun tomeloze inzet en professionaliteit.

De bedenkers van de vrije markt ontlene hun verhaal aan *Atlas Shrugged* van Ayn Rand, waarin ieder individu een marktpartij moet zijn die 24 uur per dag onderhandelt over iedere actie tussen mensen, bedrijven en ideeën. Nergens in hun repertoire kom je de technische, biologische en juridische grenzen tegen die over de werkelijkheid gaan. Ironisch genoeg heeft de controle over de markt en de productie juist in de USA zo'n vlucht genomen dat op iedere interactie een veelvoud aan toezicht is toegevoegd.

Ik fulmineer omdat de illusie over deze vrijheden de besturing van de samenleving in de weg staat. De Communisten zochten die besturing in de dictatuur van de bureaucratie en het werd een ramp. De Chinezen vonden de besturing in het Staatskapitalisme, en dat werd een succes. Inclusief de harde hand van de totale controle over het individu, de prijs die de burger betaalt voor de overwinning op de armoede.

De *failed-states* stranden met hun bestuur bij de staatsterreur, het terrorisme, de armoede en religieuze intolerantie.

Het Rijnlandse model dat aan Europa ten grondslag ligt is een compromis tussen vrijhandel, regelgeving, polderoverleg en burgerfatsoen. Het werd sinds Thatcher overgeleverd aan krachten die niet bij onze cultuur horen. Met als dieptepunt de idee dat je geen industriepolitiek mag voeren, want dan neemt de Staat het voortouw, en die heet immers niet capabel om ondernemer te zijn.

Dat is een vergissing. Die zal ik hierna nader toelichten.

Dit pamflet gaat over de economische misvattingen die ten grondslag liggen aan de crisis van de eeuw. En over de groene wereldvrede, als we de misverstanden hebben opgeruimd.

Terschelling, Zomer 2020
Wouter van Dieren.

MEUK

Op 2 januari 2019 sloegen bij windkracht 9 ten noorden van de Waddeneilanden 341 containers van het grootste containerschip ter wereld overboord. Het monster voer te dicht bij de kust, op last van de rederij, omdat de noordelijke, veiligere route te veel tijd zou kosten, en elk uur te veel op zee zou ten nadele van de winst gaan. Het schip stootte op de zandrug langs de vaargeul, op dezelfde plek waar in 1799 het goudschip *Lutine* verging. De volgende dag lag er op het strand rotzooi ofwel MEUK zover het oog reikte. Duizenden vrijwilligers spoedden zich naar de eilanden, maar de kust zal nooit meer echt schoon worden, vooral door het achtergebleven microplastic.

Het IMF meent dat de ergste crisis sinds 1923 voor de deur staat, een mondiale krimp van wel 8%. Wij zouden bij ons op Terschelling dan graag de garantie ontvangen dat er dan 8% minder MEUK zal aanspoelen.

De lucht was in de Corona-dagen schoner dan ooit. Nu we terug naar NORMAAL gaan komt met de Oostenwind weer de smog uit Polen, bij Westenwind uit de Randstad en Engeland, en is de Friese kust ook bij helder weer nauwelijks zichtbaar. Voorjaar 2020 was dat even zo, in al zijn schoonheid.

Terug naar NORMAAL betekent terugkeer van het fijnstof, waaraan per jaar in Europa 2 miljoen mensen vroegtijdig overlijden. Terug naar NORMAAL betekent tegen afbraakprijzen 3 x per jaar naar Bali vliegen en een versnelde rit in de klimaat-achtbaan.

Minder NORMAAL betekent minder economische groei en minder meuk, maar ook meer overleving voor mens, natuur en planeet, waarvan de voordelen de baten van NORMAAL overstijgen.

Die paradox wordt door het IMF niet geagendeerd. Enige tijd geleden voerde een Club van Rome-delegatie hierover een gesprek met het IMF, wiens directeur zijn eigen statuten niet bleek te kennen. Want daarin staat dat het IMF zich juist wèl met deze paradox moet bezighouden. Armoedebestrijding, klimaat, honger, planeet. Minder MEUK heet recessie. Meer Planeet heet te duur.

In de financiële beschouwingen over de crisis komen steeds weer de toegenomen staatsschuld en de hyperinflatie voorbij. De voormalige CPB-directeur Coen Teulings deed in Buitenhof pogingen om uit te leggen dat er een nieuwe werkelijkheid is opgedoken, wijzend op de enorme Japanse staatsschuld en het economische succes van de wederopbouw in dat land. De inflatie is er minimaal, en rente noch aflossingen belasten de samenleving. De verklaring is evident. De Japanse economie is een amalgaam van private en publieke activiteiten, er is sprake van een soort NV-Japan. Staatskapitalisme in een ander jasje, zoals ook in China.

Aldaar werd pas 40 jaar geleden gestart met nieuwe geldschepping, door de overheid, niet door de toen nog nauwelijks bestaande banken. In Japan is de Staat de grootste geldkraan, die niet wordt gecorrigeerd door 'hervormende' privatiseringen maar zorgt voor het belangrijkste onderpand, het scheppen van Waarde.

Het IMF refereert aan de recessie van 1923 – 1933, toen de Duitse herstelbetalingen stenen in de Duitse rugzak werden, waardoor tegenover de geldschepping geen waarde kon worden gecreëerd. Aan tafel van de Vredesconferentie van Versailles in 1919 zat de jonge John Maynard Keynes, die adviseerde om door de geallieerden gegarandeerde Eurobonds uit te geven, opdat de Duitse economie zo snel mogelijk weer productief kon worden. Dat werd geweigerd. De Mark werd niet gekoppeld aan waarde creatie, en de gevolgen waren desastreus. De oorlogseconomie maakte een einde aan de hyperinflatie, want de geleide productie van oorlogstuig werd het onderpand. De Reichsmark werd in aanvang gestabiliseerd door hem niet inwisselbaar te maken met andere valuta, en alleen bestemd voor de eigen Duitse wederopbouw. Pas in 1944 stortte de nazi-markt ineen. In Bretton Woods werd het advies van Keynes wel gevolgd, en bijgevolg werd Europa-wijd de welvaartsgroei sinds 1946 een enorm succes.

Japan heeft weinig last van zijn staatsschuld. West-Duitsland investeerde vele biljoenen in de hereniging met de DDR na 1989, toen de Muur viel. Roosevelt beëindigde de recessie met de New Deal van 1935, en met de Oorlogseconomie na de Japanse aanval op Pearl Harbor in 1941. De investeringen in de New Deal, de gewonnen oorlog en in de wederopbouw zagen we nooit terug in begrotingstekorten of inflatie.

De wederopbouw naar NORMAAL + Planeet zet de uitgangspunten van de begrotingsdiscipline en de staatsschuld in een ander licht. Wellicht zetten we op een dag onze waardevolle dijken als activa op de balans, en Klimaatverandering en MEUK als verliesposten? De Centrale Banken zijn nu terug waar ze moeten zijn, bij de geldschepping. Dat is een historische verandering.

VNO-NCW luidt de noodklok: 1 miljoen werklozen! Dat is ellendig als die niks meer te besteden hebben. Maar met een basisinkomen verandert die toestand met 180°. Het is vele malen goedkoper dan de kosten van die werkloosheid.

Er liggen tientallen Planeet-plannen en projecten klaar om door de onderneming NL en Europa gefinancierd en uitgevoerd te worden. Daar toe is een grondige reset nodig. Het land is vol en smerig en ongezond, en Europa is een wonderland, maar let op:

Je kunt niet de schaarse openbare ruimte overleveren aan de vrije markt of decentrale sturing. Je kunt niet doorgaan met méér snelwegen en méér luchtvaart en méér spoor, ook al beweegt alles elektrisch. Je kunt de sociale woningbouw niet blijvend verwaarlozen, de zorg en het onderwijs onderbetalen, de boeren geen perspectief bieden.

Je moet grootschalige natuur scheppen en grote waterbuffers tegen de hitte en droogte construeren. Je ontkomt niet aan herbezinning op het Klimaat- en Energieakkoord. Bijsturing van de internationale mobiliteit en handelsstromen is onontkoombaar, de risico's zijn te groot.

De groene lijn sinds de Vrede van Versailles in 1919 en Corona 2020 is dat de kosten van de New Deal, van de overwinning in 1945, de Wederopbouw, de Duitse hereniging, en de doorstart naar de Europese Green

Deal, als metafoor voor de post-corona economie, niet gerekend mogen worden tot de afspraken over begrotingstekorten en inflatiemodellen. Het veiligstellen van de toekomst door centrale geldschepping en waarde creatie voor Mens en Planeet stijgt daar ver bovenuit.

De MEUK op ons strand, die willen we niet meer. Daarover gaat dit pamflet.

Empire

Gaat de wereld nu wel of niet ten onder, dat was de kop boven een artikel dat ik in 1974 publiceerde in NRC-Handelsblad als evaluatie van enkele jaren tumult over Grenzen aan de Groei van de Club van Rome.

Vergelijkbare vragen stellen Jared Diamond in *Upheaval* (2019) en Joseph A. Tainter in *The Collapse of Complex Societies* (1988).

De meest aansprekende voorbeelden van zulke collapsen zijn het Romeinse Rijk en recentelijk het Britse Empire. De overeenkomsten met het huidige Global Empire zijn duidelijk. De kern gaat over complexiteit. De wereldeconomie lijkt een succes, ondanks zijn enorme complexiteiten en onbeheersbaarheden, en daarover ging het tenslotte ook in Rome.

Het Rijk strekte zich uit van Noord Engeland tot voorbij Byzantium en Israël, en het was voortreffelijk georganiseerd. Honderden steden, wegen, stuwdammen, waterleiding, riolering, havens, handel, productie, wetgeving, banken, bureaucratie, cultuur, wetenschap, techniek, en dan toch onder de voet gelopen door de Visigoten, 410 AD.

De oorzaken worden doorgaans gelegd bij decadentie en verwaarlozing, een vadsige krijgsmacht tegenover een barbaarse invasie, maar de werkelijke redenen waren onbeheersbare complexiteiten en uitputting van grondstoffen.

Het huidige Amman in Jordanië heette destijds Philadelphia, ten noorden waarvan de grote graanvelden van Rome lagen, met handelssteden als Jerasa en Palmyra. De ruïnes zijn er nog, te midden van duizenden km² dorre vlakten, ooit groen en graan. Het centrale plein in Jerasa is een ovaal, met een zuilengalerij. Het diende Bernini als voorbeeld voor

het Sint Pietersplein in Rome. Het is nu een ruïne. Wat is hier gebeurd?

Het Rijk was 1000 jaar succesvol omdat het werd bestuurd vanuit een gemeenschappelijke consensus, nog niet door despotische keizers. Toen die aan de macht kwamen ging het mis. De legers werden naar de uithoeken van de wereld gestuurd, ter bescherming van de handel in grondstoffen, energie, arbeid, slaven, ambachten, alles tegen rendabele investeringen.

De volgende fase bestond uit de vraag hoe deze verre streken en lange handelsroutes te beheersen.

Grote legers zijn duur. Militair bestuur over 5000 km afstanden is peerduur en complex. Het onderhoud van leger en Rijk ging tenslotte meer kosten dan de verre grondstoffen opleverden, en de uitputting daarvan begon zich te manifesteren. Zilvermijnen raakten leeg, ijzererts werd moeilijker winbaar, ontbossing, nodig voor de bouw en als energiebron, maakte het uitgestrekte land kaal en onleefbaar, door erosie spoelde de vruchtbare bodem weg, en de schatkist raakte uitgeput. De oude manier was om dan maar verderop weer nieuw land te veroveren, maar daarvoor hadden de Romeinen geen geld meer. Het onderhoud van het resterende Rijk was al verwaarloosd, wat vrijwel niemand op tijd had begrepen.

De piek van de waarde creatie door de aanwezigheid van rijkdom aan grondstoffen (resources) ligt rond 270 AD, daarna begint de daling tot 410 AD.

Deze Resource Peak leidde tot veel welvaart, en tot de ontwikkeling van de fysieke en culturele infrastructuur, die uiteindelijk te veel geld ging kosten om te onderhouden, hetgeen leidde tot minder inkomen, minder reserves, meer verwaarlozing, en tenslotte Overshoot & Collapse.

Ook het Britse Empire liep in deze val. Volgens de geciteerde auteurs ligt de Resource Peak van de UK ergens rond 1988, de Wealth Peak in 2000 en de Predicted Collapse tussen 2010 – 2020. Let wel: dit werd in 1988 berekend.

Hetzelfde model treft grote organisaties zoals banken, oliemaatschappijen

(EXXON heet ook wel Empire), en trof ooit Pan American Airlines, het eerste luchtvaart-Empire. Het is denkbaar dat de hele wereld nu een Empire is.

Resources Bewaren. Bewaken. Eren. Nooit uitverkopen. De belangrijkste zijn de Volksgezondheid, de Kennis, het Onderwijs, de Ruimte, de Natuur en Kostbare Materialen. De les van de geschiedenis gaat daar over.

1972 en 2020

Jaarlijks sterven wereldwijd 500.000 mensen aan de gewone griep, 50 miljoen mensen aan ondervoeding, vluchten miljoenen voor de klimaatcrisis, en sterven ze als ratten door kanker, HIV, obesitas, mazelen en malaria. Alleen al in Nederland zijn er 1,2 miljoen diabetespatiënten, en conform de prognose verdubbelt zich dat aantal in de komende jaren. Diabetes is als de pest, of als lepra. Ledenmaten sterven af, organen houden ermee op. Sterftcijfers door tabak of luchtvervuiling tellen eveneens op tot vele miljoenen. Niemand maalt erom, dit alles heet geen pandemie, er gaan geen alarmbellen af.

In 1972 publiceerden wij als *Club van Rome* het rapport *Grenzen aan de Groei*. In 1962 verscheen *Silent Spring* van *Rachel Carson*, dat gaat over de dodelijke effecten van pesticiden op de natuur, nu de insectensterfte. In 1996 werd dit gevolgd door *Our Stolen Future* van Theodore Colborn, Dianne Dumanoski en John Peterson Myers, dat de vernietigende effecten beschrijft van *chloorderivaten* ofwel *pseudo-hormonen* op insecten en vogelpopulaties, die zich door deze hormonale interventies niet meer kunnen voortplanten.

Grenzen aan de Groei gaat over de clash tussen de economie en de planetaire gebruiksruimte, die de laatste decennia werd geëlimineerd. Wij voorzagen dat de levensvoorwaarden voor 9 miljard mensen in 2030 – 2050 zullen verdampen. De zeespiegel stijgt met enkele meters in de komende eeuw, het zinkend schip zendt een S.O.S. uit, en bijgevolg moeten reddingboten, kustwacht en helikopters naar het onheil snellen, zoals nu gebeurt met Corona door regeringen die de reddingboei uitgooien. Maar niet naar de zinkende toekomst zelf.

Voor deze crises wordt al decennia gewaarschuwd. De vluchtelingenstroom werd voorspeld, evenals de virale uitbraak. De bron daarvan is

China, waar de gewoonte bestaat om alles wat kruipt en vliegt op te eten, waardoor de onderwereld van de natuur via deze z.g. Bush-Meat-Cascade naar de bovenwereld van de mens migreert. Gewaarschuwd is ook voor de vrijhandel, alles moet over de hele wereld worden getransporteerd, en met de producten lift ook het gevaar mee.

Klimaatverandering gaat over beweging in de tijd, in jaren, ruimte en geologische dynamiek; alles beweegt van Oost naar West, van Zuid naar Noord. Ziekten als knokkelkoorts, virale hersenontsteking, malaria, ebola en corona reizen mee. Wat tien jaar geleden in Afrika krioelde komt nu de polder binnen. Noordzee en Waddenzee worden bevolkt door soorten die daar tot voor kort niet voorkwamen, en dit geldt voor de hele natuur. Ikzelf hoor tot de 120.000 in 2019 nieuw gediagnostiseerde kankerpatiënten, wier medische zorg weliswaar stevig is georganiseerd, maar ook hier gaat het om virussen en de collectiviteit van de belangrijkste exogene oorzaken, zoals fijnstof, zware metalen en straling. Die astronomische getallen geven tot nog toe geen reden tot crisispolitiek, ondanks de lijdensweg van deze patiënten. Mijn inkomen en mijn levensvreugde hebben er sterk onder geleden.

Wij hebben gewaarschuwd voor de uitputting van grondstoffen, voor de oprukkende woestijn, het tekort aan drinkwater, het verlies aan vruchtbare grond, voor overbevising en overbevolking. Alleen toen er in 1973 even een tekort aan olie ontstond werden er maatregelen getroffen die lijken op de crisisbestrijding van deze dagen.

De reden waarom er nooit eerder alarm werd geslagen is dat die crises altijd over de anderen gingen. Niet ikzelf, maar de ander krijgt diabetes of kanker. Niet wij, maar de anderen moeten vluchten voor hitte en droogte. Niet hier, maar elders wordt oorlog gevoerd om grondstoffen. Niet de overheid, maar de vrije markt moet de energie transitie realiseren.

De actualiteit toont aan dat het om ons allen gaat en dat die vrije markt daar niet los van kan bestaan. In geen enkel dossier zijn de overheid of wij allen afwezig, ten bate van abstracte vrijheden. Wat zich in deze parade van de roekeloosheid manifesteert zijn de grenzen aan de groei, en die vereisen een scenario voorbij alle gangbare politieke tradities.

Daarbij stuiten we op de noodzaak om af te zien van de illusie dat een risicoloze samenleving mogelijk is.

De moderniteit heeft dat droombeeld in onze geest verankerd, de Spektakelmaatschappij, ooit treffend beschreven door de Franse situationistische denker Guy Debord (*La Société de Spectacle*, 1967). Het beleeft het volle bestaan als een doorlopend festival, risico's zijn er wel, bij de vleet, maar zelfs de klimaatverandering is lifestyle geworden, vooral voor de jongere generatie, een jaarbeurs van evenementen, belevingen, ontmoetingen, collectieve mindfulness, prijzen, helden en kampioenen.

Alle grote crises beginnen met signalen, getallen en dan prognoses. Ze eindigen met het accepteren van de risico's. Op een dag tellen we de slachtoffers en wegen die tegen het weer opstarten van het gewone bestaan. Tegen die tijd lijkt de behandeling succesvol, zijn 62.000 besmettingen gepasseerd en is de trend dalende. Dan moet de oude tredmolen weer gaan draaien. Zo gaat het altijd, in allerlei varianten.

Wat je mag wensen is dat de oorzaken van zulke crises worden gelegd bij de roekeloosheid van de vrije markt, die deze geest niet meer in de fles kon houden, met als conclusie dat het toekomstige wereldsysteem voortaan moet worden geleid door een nieuw politiek paradigma. Daarvoor liggen tal van ontwerpen klaar in Den Haag, Brussel, Berlijn, Parijs en elders, je hoeft niet ver te zoeken. Voor die scenario's blijkt er geld genoeg te zijn, maar er is alleen geen libretto en geen dirigent. Daarvoor heb je geen Chinese commandostructuur nodig, of een Sovjeteconomie. De Polder en Europa zijn inventief genoeg. Grootse visies zijn van alle tijden, de samenleving kan niet zonder. Het ontstaan van de Verenigde Naties, de Europese Unie, de landbouwhervorming, de Euro, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De Sustainable Development Goals en het Klimaat Akkoord van Parijs zijn recente voorbeelden.

Crisis beheers je door vangnetten, snel handelen en zorg. De volgende fase zal moeten gaan over het definitieve risico-moment. Van de samenleving en de economie, waar is het nieuwe evenwicht, en daarna een gezamenlijk plan voor de andere toekomst.